

پیش‌گفتاری در باب ایمان به غیب

- سرسلسله‌ی معتقدات دینی ایمان به خداست
- غیب مستقیماً ملموس و محسوس نیست
- عدم اختلاف الهی با مادی در عالم شهادت
- الهی علاوه بر شهادت به غیب هم معتقد است
- سرسلسله امور غیبی خداست
- اهمیت ایمان به سایر موجودات غیبی بعد از ایمان به خدا
- بنی‌اساس بودن مائریالیست بودن یا ایده‌الیست بودن مطلق

مقدمات

- مقدمه اول** - عمده در مسئله توحید، طرح صحیح مسئله است
 - اگر توحید، فطری است، چرا در جهان دو دستگی است؟
 - توحید سهل ممنوع است و حتی منکرین هم موجودی مثل خدا را پایه طرح ایراداتشان می‌گیرند
- مقدمه دوم** - بررسی اثبات‌پذیری وجود خدا
 - هر مسئله‌ای با حواس قابل اثبات نیست؛ مثل زمان
 - اثبات وجود خدا هم مثل زمان معقول است ولی محسوس نیست
- مقدمه سوم** - عدم ارتباط توحید با منتهای یا نامتناهی بودن زمان و مکان
 - حضور خدا در بطن همه سطوح عالم
 - نیاید زمان و مکان را در مسئله خدا دخالت داد
- اشکال در پیدا کردن راه حل: مثل مسائل ریاضی
- اشکال در طرح صحیح خود مسئله: مثل مسائل فلسفی
- اشیا از جهت وجود دو قسم هستند
 - یا وجودی کنار سایر وجودها؛ مثل ماه و خورشید و همه اجسام و اجرام
 - یا در بطن کل وجودها و در همه جا؛ مثل خدا

توحید (۱)

چیزی نیست که اخیراً کشف شده باشد و همین راه مورد تأیید قرآن است

- راه فطری**
 - از راه وجود انسان
 - احساس وجود خدا در انسان هست
 - فعل خدا و انسان فعل متفاوتیست و آهن است
 - به دلیل وجود این جاذبه پس چنین حقیقتی هست
 - در دل انسان و نه مغز انسان پایه خداشناسی هست
 - در قرآن
 - فایده و چوک... که تمایل فطری همه انسان‌ها را میل به خدا می‌داند
 - انسان قبل از شکل‌گیری خمیرمایه‌اش فقر به وجود خدا بوده
 - در کلام عرفا
 - عشق در ادبیات عرفا بیانگر علاقه فطری به وجود خداست
- از نظر علمای جدید
 - وجود حس خداشناسی در بطن انسان است
 - یونگ
 - انیشین
 - غیره...
- تقویت حس خداجویی
 - احساسات مثل هنر است و باید این حس در وجودمان برانگیخته شود

طرق اثبات وجود خدا

- راه علمی یا شبه‌فلسفی
 - اثبات خدا از راه مطلقاً علمی محال است
 - شناخت خدا از طریق مخلوقات
 - این راه نیازی به وجود حس خداشناسی ندارد
 - با عقل و فکر و علم هم می‌شود از راه مطالعه اشیا و واقعیات خارجی خدا را شناخت
- تقسیم‌بندی انواع راه‌های شبه‌فلسفی

برهان نظم

- از راه نظم موجودات
 - نظم را می‌بیند و می‌گوید بدون یک ناظم مدیر محال است
 - از راه خلق
 - این عالم از نیستی به هستی گزیده پس خالق را داراست
 - از راه هدایت
 - حرکت هر شیی و موجودی در مسیر خودش
 - کوئی شعور دارند
 - این هدایت از طریق یک قدرت رخ می‌دهد
- معنی نظم در خلقت
 - عالم موجود تصادفاً به وجود نیامده
- در هر فعل و رویداد و نظمی، چهار علت نهفته است
 - علت مادی
 - شرایطی مادی که باید برای فعلیت یافتن این امر موجود باشد
 - علت صوری
 - آنچه که شکل‌دهنده به تصویر فعل است
 - علت فاعلی
 - نیروی که این افعال را اراده و ایراد می‌کند
 - علت غایی
 - هدفی که پشت انجام هر فعل است
- نظم ناشی از علت غایی
 - این نظم مورد اختلاف است
 - مادیون منکر این اصل هستند
 - در مواردی یافت می‌شود که تنها فرض علتی فاعلی برای نظم کافی نیست
 - این نوع، در خلقت عالم وجود دارد
 - در معلول وضعی وجود دارد که حکایت از وجود انتخاب و اراده در علت دارد
 - علت، دارای شعور و اراده‌ای است که می‌توانست معلول را له اشکال مختلفی در آورد اما با توجه به هدف و با اتکا به اراده خود به این شکل در آورده
 - بیا باید فاعل و علت اراده داشته باشند یا اگر نداشت تحت فرمان و اراده علتی بالاتر واقع شود
- نقش علم در برهان نظم
 - پیشروی در علم سبب فهم بهتر طبیعت میشود و لذا پابریسانند است
 - نقد کتاب راه طی شده فقط به علل فاعلی اشاره می‌کند
- بررسی امکان وجود تصادف در عالم
 - امکان دارد دو علت در مسیر رسیدن به غایبشان در یک نقطه به هم برسند
 - اگر منظور این نوع تصادف است ممکن است
 - با اصل علت غایی منافات ندارد
 - که البته نسبی است
 - از نظر کلی تصادفی در عالم وجود ندارد
 - از نظر نظام کلی عالم، هر تصادف نسبی‌ای هم جزئی از نقشه و هدف است
- تقریر قدما از برهان نظم
 - معلول خود از وجود علت حکایت می‌کند
 - از صفات و خصوصیات علت هم تا حدودی حکایت میکند